

PARTIZANI ŽIVE BACALI U MARKOVI A JAMU 126 HRVATA OD KOJI SU 102 POSMRTNA OSTATKA EKSUMIRANA IZ MARKOVI A JAME U SELU PODI

Ovih je dana iz tiska izšla knjiga Markovi a jama, partizanski zlo ini u Aržanu i Podima 1944. autora Ivana Kozlice. Ona stru no prikazuje okolnosti i na in na koji su ubijena 102 zarobljena hrvatska vojnika nakon bitke kod Aržana u svibnju 1944. Markovi a jama je, kao i sve druge jame, njih 1.517, za vrijeme komunizma bila sustavno prikrivana, a zlo in zataškan.¹ O njoj se potiho pri alo za vrijeme Hrvatskoga prolje a, ali je zbog represije vrlo brzo svaka rasprava utihnula. Prvi je put otvorena 1990. nakon višestrana kih izbora i tada su se speleolozi spustili u nju te snimili ostatke kostiju. Sustavno istraživanje zapo elo je 1993. kada je ustrojeno Vije e za istraživanje grobišta Podi u op ini Trilj. Tada su prona ene kosti 102 vojnika te su preba ene u Klini ki bolni ki centar Firule u Splitu na odjel patologije gdje su se nalazile osam godina. Zbog nedostatka sredstava nije napravljena DNK analiza, a kosti su zaslugom župnika i župljana župe Dobranje preba ene u spomen-kosturnicu u Dobranje gdje po ivaju zajedno s ostalim žrtvama bitke za Aržano. Što potvr uju istraživanja Markovi a jame? Sudbina žrtava koje su ubijene u brojnim jamama, na žalost, nepoznata je, a glavni razlog krije se u injenici da su komunisti ke vlasti etrdeset pet godina zabranjivale svaki spomen na te žrtve. Sje anje na njih prepusteno je njihovim obiteljima koje nikada nisu saznale istinu kako su i gdje stradali njihovi najbliži. Takav je slu aj bio i s Markovi a jamom na Podima gdje su pripadnici 10. dalmatinske brigade u nju bacili 102 zarobljena pripadnika hrvatske vojske nakon bitke na Aržanu 27./28. svibnja 1944. Punih etrdeset pet godina krila se istina o tom strašnom zlo inu da bi po etkom devedesetih, kako rekosmo, jama bila otvorena i zapo et sustavan rad na njezinu istraživanju. U tom smislu ovaj slu aj predstavlja jedinstven primjer jer druga stratišta partizanskih zlo ina u Dalmaciji nisu istra žena, a samo na sinjskom podru ju ima ih nekoliko. Prema istraživanjima Komisije za utvr ivanje ratnih i poratnih žrtava, koja su obavljena 1992. – 1999., partizanske su žrtve završile na sljede im mjestima: Sinj, bez označke mjesta, Husina jama, jama Vrtline, jama Golubinka, Sinj – Bazana, Vrdovo, jama na Bukvi, **Kurbegova jama**, Budimiri – bez označke mjesta, Ugljane, jama Nad podom, Lejina jama, Voštane – bez označke mjesta, Vrlika, jama Medenja a i Otiši , jama Otiška Lugarica. Masovni zlo ini njema kih, talijanskih i etni kih snaga u Dalmaciji najve im su dijelom istraženi dok za partizansko-komunisti ke zlo ine ne postoji dovoljno dokumentacije, jer je sustavno uništavana, ali nema ni dovoljno dobre volje. Za neke je to o ito još uvijek bolna istina.

Neosporno je da su zlo in po inile postrojbe 10. dalmatinske brigade kojom su zapovijedali zapovjednik Ivan Vulin i njegov zamjenik Luka Knezovi .⁴ Brigada je imala etiri bataljuna i nalazila se na prostoru Kamešnice i Dinare.⁵ Sva dostupna dokumentacija iz partizansko-komunisti kih izvora nastoji prešutjeti taj stravi an zlo in dok poneki nastoje krivotvoriti izvorne dokumente kako bi se zlo in i dalje prešu ivao.⁶ Me utim, iskazi preživjelih svjedoka, od kojih su neki bili pripadnici partizansko-komunisti kih postrojbi, a drugi su preživjeli zahvaljuju i bijegu iz kolone smrti, a neki i iz same jame, potvr uju navode da je nakon bitke kod Aržana 27. i 28. svibnja 1944. ve a skupina hrvatskih vojnika zarobljena i dovedena do Markovi a, da su tu ubijani i bacani u jamu. Glavnom i odgovornom osobom za taj in svi svjedoci ozna avaju politi kog komesara Matu Bilobrka koji je izdao zapovijed za likvidaciju.⁷ Ta injenica nimalo ne iznena uje kada se zna da su politi ki komesari, zbog politi ke naravi, esto imali i odlu uju u ulogu u brigadama. Upravo je ta injenica vrlo važna za razumijevanje partizanskoga pokreta. Partizanski pokret se, naime, s vremenom intenzivno profilirao kao klasi ni komunisti ki boljševi ki pokret. U njemu je sve više ja ala uloga politi kih komesara, a najistaknutija mjesta u postrojbama od 1944. zauzimaju oficiri Ozne i Knoja koji su bili dijelovi represivnog aparata. Njihov je zadatak bio obra un s »narodnim neprijateljima«, »slugama okupatora i izdajicama«. Tako je Partija uklanjala sve neistomišljenike u vlastitim, partizanskim redovima (prijeratne HSS-ovce, radi evce), a još je okrutnije » istila« me u narodom. Stoga i ne iznena uje da je zapovijed za likvidaciju izdao upravo politi ki komesar Bilobrk na temelju vlastitih politi kih prosudbi i nekih ranijih instrukcija o postupanju s »narodnim neprijateljima«. Ubijanje nije zlo in, zlo in je pri a o ubijanju! Nakon zlo ina na jamu su navaljene velike stijene dok je sam pristup njoj bio zabranjen. Iako bez službene zabrane, podrazumijevalo se da je bilo nepoželjno prilaziti i zadržavati se u njezinoj blizini.⁸ Mnoge obitelji pobijenih hrvatskih vojnika znale su gdje se nalaze kosti njihovih najmilijih, ali nisu smjeli ni dolaziti ni

posjećivati mjesto njihova stradanja. Bilo je onih koji su se tome nastojali oduprijeti. Jedan od njih je voštanski župnik don Nediljko Ledi koji je s lanovima obitelji predvodio molitve uz jamu te je sagradio improvizirani kameni oltar. Vrlo je brzo morao prestati s molitvom na jami jer mu je to tadašnja milicija zabranila. I drugi slučajevi potvrđuju da je jama bila nadzirana i da se svako pojavljivanje u njezinoj blizini dojavljivalo miliciji.⁹ Stoga je ovo to da su tadašnje komunisti ke vlasti pod svaku cijenu nastojale sprijeći istinu o tom strašnom zločinu.¹⁰ Ipak, istina pronađe put. Tako je i u ovom slučaju otkrivena nakon gotovo pedeset godina. Neki će reći i prekasno!? Za istinu nikada nije kasno! Nadamo se da će i druga strata na isti način biti istražena, žrtve popisane te na dostojanstven način pokopane. To je minimum koji zaslužuju i standard koji je civilizacija pred nas postavila.

